

ג. כתב הריטב"א (סו): אין לשון אסמכתא אלא כשקונס את עצמו, כגון שאומר 'אם לא עשיתי אתן לך וכך וכך'.

ד. אין אומרים 'אסמכתא לא קניא' אלא לענין הקנאה וזכיה, אבל המשייר לעצמו דבר בהקנאתו — אין בזה 'אסמכתא', אלא מקנה על תנאי הוא (עפ"י ריטב"א סו).

ה. יש אומרים שאסמכתא אינה קונה — מדרבנן, אבל מדאורייתא קונה (מרדכי ב"ק פ"ד מו בשם ר"ג מיינון; ב"ח חו"מ רז וקצוה"ח שם סק"א). ויש חולקים (עש"ך שם סק"ח).

ו. מדברי התומים מבואר שאם אסמכתא לא קניא, הרי הקונה המחזיק במקח נחשב גולן מדאורייתא. וצריך עיון בדבריו, שלפי המבואר בסוגיא לפרש"י הרי"ף והרמב"ם שמחילה בטעות היא מחילה [ורק מחזיר הפירות משום איסור רבית], נראה שאעפ"י שהקנאה אינה חלה מן הדין, אך אם חלה תופס והבעלים שותקים — הרי זו מחילה ואין כאן גול דאורייתא (עפ"י קהלות יעקב סנהדרין טז).

ג. סבר רב פפא להורות במעשה הבא לפניו, שצריך לקיים תנאו — שהרי העידית מזומנת לגבות ממנה. אמר לו רב אחא מדפתי לרבינא, יאמר לו, מה שאמרתי לך להגבותך מעידית, משום שהעדי-עידית נמצאת, אבל עתה העידית עומדת במקום עידי עידית ולא תגבה אלא מבינונית. (וכן הלכה. רא"ש).

א. בטור ושלחן ערוך (חו"מ קבה) הובא דין זה ללא שאמר לו בתחילה לפרוע מעדי עדיה והלה סרב, אלא סתמו שהתנה לפרוע מעדיה. ויש שתמהו הלא מסוגיתנו אין ראייה לכך (עט"ו שם; בהגר"א).

ב. הריטב"א פרש (עפ"י רבי פינחס הלוי) שהעדי-עדיה נשטפה ונעשית זיבורית, שאז העדיה שבתחילה נהייתה ל'עדי עדיה' ביחס לשאר השדות. אבל בלאו הכי, גובה מן העדיה, שהרי שם 'עדיה' עליה הן גם עתה כמו מקודם.

דפים סו — סז

קנה. מה דינה של מחילה בטעות, באופנים השונים?

רב נחמן אמר: המלוה לחברו ומוכר לו שדהו באופן שלא קנה משום 'אסמכתא' — מחזיר הקונה את הפירות שאכל. ומאידיך אמר רב נחמן: המוכר פירות דקל עתידיים, אעפ"י שיכול לחזור בו אפילו משבאו לעולם, אם אכל הלוקח מהפירות — אין מוציאים ממנו. ואמרו בגמרא לחלק: זו הלואה וזה מכר.

רש"י פרש: מחילה בטעות מחילה היא, ולכך בדין האחרון אין מוציאים את הפירות. ואולם במקרה הראשון מחזיר הפירות לדברי רב נחמן [דלא כרבה] משום שנראה כרבית קצוצה, שמתחילה בהלואה בא לו. [יש מפרשים שתקנו חכמים שלא תהא מחילה, כדי שלא יבוא לידי איסור. ויש מפרשים שלכך מחזיר, כי אנן סהדי שאילו ידע שיש בדבר איסור, לא היה מניח לאכול פירות. (ע' הגהות אשר"י ונמוקי יוסף). ובריטב"א משמע שרבית קצוצה היא ממש ואסורה מהתורה]. וכן נראית דעת הרי"ף והרמב"ם, שלמסקנא מחילה בטעות — מחילה.

ואילו התוס' פרשו, לעולם מחילה בטעות אינה מחילה [כמו שמשמע בכמה מקומות שכן היא שיטת רב נחמן], משא"כ במוכר פירות דקל אין זו מחילה בטעות, כי אמנם יכול

לחזור אך אין לו לעשות כן כדי שיעמוד באמונתו, ולכך יש לומר שאפילו היה יודע שיכול לחזור לא היה חוזר.

ויש מי שמחלק בין טעות בעצם מחילת הממון, ובין טעות בדין, שבאופן זה האחרון היא מחילה (עפ"י שו"ת הריב"ש שלה. וע"ע קצוה"ח יז סק"ג עה סק"ד).

ובארו שמדין חזרת אונאה אין להוכיח שמחילה בטעות אינה מחילה, כי שם אינו יודע כלל שנתאנה הלכך אין כאן מחילה כלל, ואפילו בטעות. מאידך, מדין אשה שנישאת ונמצאת איילונית שאין מחזירים לה פירות שאכל האיש מנכסיה, אין להוכיח שמחילה בטעות מחילה היא, כי יש לומר שנוח לה שאכל פירות בכל אופן, כדי שיצא עליה שם שהיא אשתו.

דף סז

קנו. מלוה שאכל פירות מקרקע שניתנה לו במשכון —

א. האם הדיינים מוציאים ממנו מה שאכל להחזיר למלוה, אם לאו?

ב. אכל פירות יותר מדמי החוב, האם חייב להחזירם? האם ניתן לסלקו עתה מהמשכון?

ג. מה הדין כשהקרקע שייכת ליתומים?

א. משכן לו הלווה למלוה שדה ולא קץ עמו לאכול פירות לשם רבית אלא סתם, והוא ירד ואכל (רש"י) — אמר רבה לאביי: אבק רבית הוא ואין יוצא בדיינים.

א. לפרש"י, לדעת רב נחמן מוציאים הפירות ממנו, שאין 'אבק רבית' אלא בדבר מכר אבל בהלוואה כרבית קצוצה היא ומוציאים. וכן יש מפרשים שסובר רבינא, וכן פסק הרי"ף. [ודוקא במקום שמסלקים את המלוה מהמשכון אפילו בתוך הזמן, אם פורע לו את כספו]. ואילו התוס' חולקים, כמובא למעלה.

ב. אם קודם שאכל פירות כשיעור החוב, מחה בו הלווה שלא יאכל פירות, מסתבר שבית דין מסלקים אותו מן הפירות ואין מניחים לו לאכלם. [ובמקום שאין מסלקים את המלוה עד מועד הפרעון, יכול לאכול הפירות ובלבד שישומו לו אותם בשוים וינכוס מהחוב]. וקרוב לומר שאם עבר ואכל לאחר שהלה מחה בו — מוציאים מה שאכל, שהרי גזילה היא בידו (רמב"ן ורשב"א).

ב. אכל המלוה פירות יותר מדמי החוב — אין מוציאים ממנו מה שאכל. וגם אם חייב לו חוב נוסף, אין מקזזים מן החוב האחר את העודף שאכל — שגם זה נידון כהוצאה ממנו, ואין אבק רבית יוצא בדיינים. לדברי הרי"ף הרמב"ן והרשב"א, דין זה אמור רק במשכון בנכיון, אבל בלא נכיון — רבית קצוצה היא ויוצאה בדיינים.

ולענין סילוקו מהקרקע מכאן ואילך — לדברי רבא, משאכל פירות כשיעור החוב, יכול הלווה לסלקו בלא תשלום החוב, שכבר נתקבל חובו במה שאכל. (ודוקא במקום שמסלקים את המלוה מהמשכון בתוך הזמן על ידי פרעון החוב, אבל במקום שאין מסלקים — כמכר היא אצלו, ואפילו אכל כשיעור החוב אין מסלקים אותו. רש"י ועוד. ולפרש"י אפילו לכתחילה מותר לאכול באתרא דלא מסלקי, כדלהלן). ורב אשי חולק וסובר שכשם שאין מוציאים ממנו, כך אין מסלקים אותו ללא פרעון, שגם זה נחשב כהוצאת הרבית ממנו.

הלכה כרב אשי (רי"ף וש"ב). רש"י כתב שצריך ליתן לו החוב במלואו, ולזה הסכים

הרשב"א. ואילו הרמב"ם כתב שמנכה לו חלק מחובו בגלל הפירות שאכל, כפי ראות עיני הדיינים.

ג. בקרקע של יתומים, אמר רבא: אכל כשיעור מעותיו — מסלקים אותו. אכל יותר משיעור מעותיו — מוציאים ממנו העודף, או מקזזים אותו מחוב אחר שחייבים לו. (שבית דין כאביהם של יתומים, והם לא מחלו על העודף שאכל, וכאילו סלקוהו משעה שאכל שיעור מעותיו. רש"י).
 כן היא גרסת רש"י. אבל גרסת הרי"ף והרמב"ם אין מוציאים ממנו את הפירות העודפים, אבל מנכים מחוב אחר.
 רב אשי עשה מעשה ביתומים קטנים כגדולים (פרש"י: שאין מסלקים אותו [וכשיטתו לעיל, אבל לרבא מסלקים]).
 הרי"ף לא גרס זאת (ערמב"ן). אבל הרא"ש ושאר פוסקים כתבוהו (בהגר"א).

קנו. מהם סוגי המשכונות דלהלן, ומה דינם לענין אכילת פירות מהם על ידי המלוה?

- א. משכנתא שלא בנכיתא.
- ב. בנכיתא.
- ג. קיצותא.
- ד. משכנתא דסורא.

א. המשכון, במקום שרשאי הלווה לסלק את המלוה ממנו באמצע הזמן (כ"ג רש"י), אם מביא לו מעותיו — אסור למלוה לאכול ממנו פירות בלא נכיון.

א. אף על פי שלא קץ ויתכן שהקרקע תלקה ולא תתן פירות — אבק רבית הוא לדברי רבה, וכנ"ל. ובדבר שמצוי לעשות פירות, כגון חצר או מרחץ או חנות — לדעת הרמב"ם (מלוה ו) הרי זו רבית קצוצה (וכ"כ הריטב"א לענין בית). ולדעת הרי"ף להלכה אפילו בשדה הרי זו רבית קצוצה [כרבינא. וכן אמר רב נחמן לפרש"י].

ב. כתבו פוסקים: גם אם לבסוף יחזיר לו הפירות שאכל — אסור, דהוי כרבית על מנת להחזיר.

ג. במקום שאין הלווה יכול לסלקו מהמשכון — לדעת רש"י תוס' רא"ש ורשב"א, מותר [עכ"פ בשדה וכרם, שאין הרווח בטוח]. ואילו הרמב"ן ועוד ראשונים אוסרים. (והובאו שתי הדעות ברמ"א).

ד. הגובה קרקע בחובו, אף על פי שיכול הלווה להחזיר הקרקע אליו וליתן לו מעות משום ועשית הישר והטוב, מותר לו לגובה לאכול פירותיה (הגהות אשר"י).

ב. אמר רבא בר יוסף בשם רבא: כאשר מנכה לו מן החוב דבר קצוב לשנה בגלל אכילת פירות — מותר (שנראה כמוכר לו קרקע זו לפירותיה, ויורד אליה בספק, שאפילו תלקה ולא יהיו לה פירות, ינכה לו אותה קצבה. הלכך אין זה רבית). וצורבא מדרבנן אפילו באופן זה לא יאכל (שצריך לישר דרכיו ולהתקדש אף במותר לו, פן ילמדו ממנו לזלזל באיסורים).

לדעת הרשב"א, אפילו במקום שאין מסלקים את המלוה מהמשכון בתוך הזמן, אין לו לצורבא מרבנן לאכול פירות אפילו בנכיון, אלא אם מנכה כשיעור כל מה שאכל או במשכנתא דסורא.

וסיפרו על רב כהנא ורב פפא ורב אשי שלא אכלו פירות בנכיתא. ואילו רבינא אכל. [ופירש מר זוטרא טעמו, כשם שהחשיבה תורה בפדיון שדה אחוזה סכום מועט לכל שנה כנגד אכילת פירותיה, כך כאן כשיורד לספק ונותן מעות מועטים לשנה — הרי זה כמכר].

א. יש מפרשים שרבינא נקט שאפילו לצורבא מרבנן מותר (ערא"ש ועוד). ויש מפרשים שרבינא לא רצה ליטול את השם ולעשות עצמו צורבא מרבנן, לכך אכל. ויש מפרשים שרבינא לא אכל אלא ב'קיצותא' דלהלן, ולא בנכיתא (עתוס).
וכן נחלקו האם רבינא אכל רק במקום שאין מסלקים את המלוה (ראב"ד) או אף במקום שמסלקים (רשב"א).

ב. מהרי"ף משמע (וכן הוכיח הרמב"ן. וכן צדד בתורא"ש. והרשב"א נשאר בצריך עיון), שרב כהנא רב פפא ורב אשי אסרו הדבר מן הדין, משום אבק רבית. וכן פסק להלכה. [ואפילו במקום שאין מסלקים. רמב"ן]. ויש אומרים שגם הם לא אסרו אלא לעצמם ולשכמותם ולא לשאר כל אדם (עפ"י תוס' והרא"ש בפסקיו).

ולדעת רש"י (סד: ועוד) והרמב"ם (מלוה ו), בדבר ש[קרוב ל]ודאי עושה פירות — אסור אפילו בנכיון משום אבק רבית, שהרי מנכה לו פחות משווי הפירות המלא. לא התירו אלא בשדה ובכרם שיתכן ולא ירויח.

וכמה מהראשונים כתבו שנהגו להתיר משכנתא בנכיתא. וכן הביא הרמ"א (קעב, א), ללא חילוק בין סתם אדם לצורבא מרבנן.

ג. 'קיצותא' — נחלקו בו רב אחא ורבינא (י"ג: הפרם) אם מותר או אסור. לפי לשון אחת מדובר שקוצב לו חמש שנים (או זמן אחר כפי המנהג) לאכול פירות בלא נכיון. ומכאן ואילך שמים לו את כל הפירות שיאכל ומשלם עליהם (או מקזום בחובו). אבל בנכיון מותר לדברי הכל. ולפי לשון אחרת בלא נכיון אסור לדברי הכל, לא נחלקו אלא כשאוכל חמש שנים בנכיון.

א. מפסק רבנו חננאל משמע שאין לתלמיד חכם לאכול פירות ב'קיצותא'. (עפ"י תוס'). ובטשו"ע לא הובאה משכנתא זו, ופרשו הפוסקים שדנים את השנים הראשונות כשאר משכנתא, אם בנכיון אם לאו, ואין השנים הבאות משנות את הדין.

ב. כאמור, לפרש"י תוס' ורא"ש במקום שאין מסלקים מותר בכל אופן. ולא דנו בגמרא אלא במקום שמסלקים. ואילו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א חולקים וסוברים שלא התירו קיצותא אלא במקום שאין מסלקים, אבל במקום שמסלקים אסור.

ד. 'משכנתא דסורא' מותר לדברי הכל. היכי דמי, שכותב כך: בתום כך וכך שנים, תצא הקרקע הזו בלא כסף. שאין זה נראה כהלואה אלא כלוקח הימנו פירות השנים בכך וכך.

לדעת התוס' והרא"ש והרמב"ם, מותר אפילו יכול לסלקו מהמשכון בתוך הזמן. ואף על פי שמוזיל את מחיר שימושו — מותר. ואף שלכאורה דומה זה למשכנתא בנכיתא, רק שם הואיל ואין מפרש לו בשטר סכום השנים אלא מנכה כל שנה ושנה בפני עצמה, נראה כאילו מוזיל לו פירות אותה שנה בשכר ההלואה, אבל כאן שמפרש בשטר סכום כל השנים עד צאתו מהקרקע, אין נראה כהלואה.

והרמב"ן ועוד ראשונים [בשיטת הרי"ף] חולקים וסוברים שאין התר משכנתא דסורא אמור אלא בשאין יכול לסלקו מהמשכון קודם הזמן.

א. אלו חילוקי דינים יש בדיני המשכונות, בין מקום שמאפשרים ללווה לסלק את המלוה מהמשכון על ידי פרעון ההלוואה, ובין מקום שאי אפשר לסלקו עד תום זמן ההלוואה?
 ב. במקום שניתן לסלק את המלוה מהמשכון, מה דינם של פירות שתלשם ועדיין לא אכלם?
 ג. אמר הלווה, אלך ואביא מעות; אטרח אחר מעות ואביאם — האם רשאי הלה לאכול פירות מעתה?
 ד. מה הדין כשאמר המלוה איני מסתלק, במקום שמסלקים. וכן להפך, מקום שאין מסלקים ואמר אסתלק — האם יש תוקף לדבריו ללא קבלת קניין?

א. לענין רבית באכילת פירות מן המשכון, משכון שאין מסלקים את המלוה ממנו, קל יותר ממשכון שמסלקים אותו, כמובא לעיל. (לפרש"י מותר לו לאכול פירות אפילו בלא נכיון. ויש חולקים).
 משכון-קרקע, במקום שמסלקים את המלוה ממנו, אין בעל חוב גובה הימנו (שאין לו קניין בקרקע, הלכך אינה משתעבדת לבעלי חובותיו, ואם מת ונפלו לפני יורשים — אין בע"ח גובה ממנה. ואולם כאשר הוא בחיים בע"ח גובה ממנו, שהרי אפילו מבגד שעל כתפיו גובה. רש"י). ואין הבכור נוטל בו פי שנים (שאינו בגדר 'מוחזק' אצלו אלא 'ראוי'). ושביעית משמטתו (שאינו בכלל 'של אחיך בידך' שאין שביעית משמטת. וכן אין דומה למשכון מטלטלין שנחשב כגבוי הואיל ובעל חוב קונה משכון. רש"י ותוס' — עפ"י גמרא פב.).

א. במקום שמסלקים, כשם שיכול הלווה לסלק את המלוה מהמשכון, כך יכול המלוה בכל עת [לאחר זמן הפרעון] לכופף את הלווה לפדותו (רא"ש).

ב. לדעת הראב"ד (מובא בטור חו"מ רעח) משכון במקום שמסלקים, אם גובה מגוף הקרקע — הבכור נוטל פי שנים. וכן נקט הש"ך (שם ס"ק ז ח). ויש מי שכתב לחלוק (אבני נזר חו"מ מט, מחודש טו).

ובמקום שאין מסלקים; בעל חוב גובה הימנו, ובכור נוטל בו פי שנים, ואין שביעית משמטתו — שהרי הוא כקנוי בידו עד למועד הפרעון.

הרשב"א צדד שבמקום שאין מסלקים, אין שביעית משמטת אפילו לאחר שהגיע זמן הפרעון [כי אם מדובר בתוך הזמן, הלא בלאו הכי אין שביעית משמטת, שהרי אין המלוה רשאי לכופף את הלווה לפרעו והרי זה כמלוה לעשר שנים שאינו בכלל לא יגש]. ולפי זה, גם במקום שאין מסלקים בשנה ראשונה, אין שביעית משמטת. ומתי אמרו משמטת — רק במקום שנהגו לסלק אפילו בתוך שנה.

ב. אמר מר זוטרא בשם רב פפא: במקום שמסלקים, מסלקים אותו (על ידי פרעון ההלוואה) אפילו מהתמרים שעל המחצלת, בנפילתם עליה בשעת הגדירה. ואם הגביהם בסלים שלהם — קנה אותם קודם שקיבל מעותיו והרי הם שלו. ולמאן דאמר כליו של לוקח ברשות מוכר קנה, אפילו לא נתנם בסלים קנאם, שמחצלתו קנתה לו אותם.

ג. אמר: 'אלך ואביא מעות' — שוב אין הלה אוכל (הואיל והמעות מוכנות לו). הרמב"ם והרי"ף השמיטו זאת.

'אלך ואטרח ואביא מעות' רבינא אמר: אוכל. מר זוטרא בנו של רב מרי אמר: אינו אוכל. והלכה שאינו אוכל.

הרשב"א פירש כשהגיע זמן הפרעון ואעפ"כ סבר רבינא לומר שאוכל כיון שלא מחה בו בפירוש שלא יאכל, אבל אילו אמר לו בפירוש — אינו אוכל.

ד. במקום שמסלקים ואמר איני מסתלק — הרי אמר, ועל מנת כן נתן מעות, והרי נקנתה הקרקע כפי תנאו.

לפרש"י והרא"ש, אמר זאת בשעת מתן מעות. ויש מפרשים אפילו לאחר מתן מעות. רמב"ן ורשב"א.

במקום שאין מסלקים ואמר אסתלק — רב פפא אמר: אין צריך לקבל קנין ממנו. רב ששת בנו של רב אידי אמר: צריך לקנות ממנו. וכן הלכה.

פרשו התוס' והרמב"ן והרשב"א [דלא כמשמעות פרש"י. ערשב"א], מדובר לאחר שלוח הימנו סתם, הלכך אין חילוק אם אמר המלוה או התנה הלוחה שיוכל לסלקו. שאם בתחילת הלואה, הלא כיון שהלוחה עומד וצווח שיוכל לסלקו, לא יוכל לקנות זה יותר ממה שהקנה לו הלוחה.

אבל הרמב"ם אינו מחלק בדבר, ומשמע אפילו בשעת הלואה (ערשב"א ובהגר"א). ויש מפרשים הטעם משום שהמלוה אמר כן בגמר הענין והלוחה שתק, הלכך אין זה אלא 'פטומי מילי בעלמא' (עפ"י ראב"ד).

דף טח

קנט. א. 'סתם משכון — שנה' — למאי נפקא מינה?

ב. לווה הבא למכור משכונו — מי זכאי ראשון לרוכשו, בן המיצר או המלוה שהמשכון בידו?

ג. האם רשאי הלווה למשכן קרקע אצל המלוה ושוב לחכור אותה ממנו בתשלום?

א. אמר רב אשי: אמרו לי זקני מחסיאי: סתם משכנתא — שתא. למאי נפקא מינה, שאם אכל שנה — יכול הלווה לסלקו ממנו. ואם לאו — אין יכול לסלקו.

א. לפרש"י מדובר במקום שמסלקים, ואעפ"כ שנה ראשונה אינו מסלקו. [ודוקא במקום שאין שם מנהג ידוע אחר (ערשב"א ונמו"י)].

והרישב"א פרש במקום שאין מסלקים, שבסתם יש לו שנה בלבד, אבל מקום שמסלקים [עפ"י תנאי בני העיר במעמד אנשי העיר], מסלקו אף בתוך שנה.

ב. במשך אותה שנה נידון המשכון כמכר, לפי שאין יכול לפדותו, וכאתרא דלא מסלקי. והראב"ד כתב שהוא הדין במקום שנוהגים שאם אינו פודה בזמן מסוים כגון בתחילת השנה, שוב אין יכול לפדות כל השנה — גם בזה אם לא פדה בתחילתה, הריהו כאתרא דלא מסלקי. והרא"ש חולק, מפני שבשעת ההלואה לא נמנעה ממנו האפשרות לסלקו.

ב. עוד אמרו זקני מחסיאי לרב אשי: מהי משכנתא — דשכונה גביה (= שכונה אצלו. פירוש, דירתו חשובה שכונה גמורה, שאין לך שכן קרוב כמותו. רש"י ורישב"א). נפקא מינה לדינא דבר מצרא, שאם בא הלווה למכרה, אין בבעל מצריה שכן טוב לקנותה כזה.

א. אם קנה אחד מן המצרנים או כמה — יכול זה שהמשכון בידו לסלקם (רא"ש; ריטב"א). וכתב שלפרש"י אם קדם מצרן וקנה — קנייתו קניה.

ב. אם בתחילת נתינת המשכנתא בא המצרן לערער ולומר אני אלוך, כי שמא כוונתך להערים להקנותה למלוה — יש אומרים שהדין עמו, ויש אומרים שיכול לומר לו הלווה,